

І.Я. Софіщенко (Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна)

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СПРИЯННЯ ЕКСПОРТУ

У статті розглянуто особливості функціонування експортного кредитного агентства в системі механізмів підтримки експорту, визначено необхідні заходи щодо запровадження світового досвіду в Україні.

Ключові слова: експортне кредитне агентство, механізми фінансування, покриття, СОТ.

Рис. 1. Літ. 10.

И.Я. Софищенко (Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Украина)

ПРОБЛЕМЫ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ЭКСПОРТА

В статье рассмотрены особенности функционирования экспортного кредитного агентства в системе механизмов государственной поддержки экспорта и необходимые меры по использованию зарубежного опыта в Украине.

Ключевые слова: экспортное кредитное агентство, механизмы финансирования, покрытие, ВТО.

I.Y. Sophishchenko (Kyiv National University of Taras Shevchenko, Ukraine)

PROBLEMS IN INSTITUTIONALIZATION OF STATE SUPPORT FOR EXPORTS

The article considers the peculiarities in functioning of export credit agency within the system of mechanisms of state support for export. The author offers the needed application of foreign experience in Ukraine.

Keywords: export credit agency; mechanisms of financing; covering; WTO.

Постановка проблеми. Посилення конкурентних позицій вітчизняних експортерів на зарубіжних ринках потребує системних підходів до формування сприятливого середовища їх діяльності. Вагомою складовою економічного середовища є сукупність умов забезпечення потреб в оптимальному обігу фінансових ресурсів і зниження ризиків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). В сучасній ринковій економіці в інституційній структурі фінансового сектору функціонують різноманітні спеціалізовані установи, орієнтовані на забезпечення потреб учасників міжнародної економіки як у фінансових ресурсах, так і в зниженні ризиків, які супроводжують їхню діяльність. Сучасний стан національної фінансової системи унеможливорює повноцінне обслуговування таких потреб. Зокрема, проблема запровадження експортних кредитних агентств у країнах торговельних партнерів вітчизняних суб'єктів ЗЕД тривалий час перебуває на стадії обговорення. Тому інституційне забезпечення системи підтримки вітчизняного експорту з метою посилення позицій вітчизняних виробників на зарубіжних ринках є нагальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти механізмів підтримки вітчизняних експортерів досліджуються фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень, які обґрунтували необхідність системного підходу до стимулювання вітчизняного експорту. Так, Я. Белінська [1] доводить ефек-

тивність саме державної підтримки експорту та пропонує відповідні форми її здійснення. У дослідженні Є.О. Бойко [2] запропоновано розгорнуту класифікацію експортних кредитних агентств і визначено передумови їх функціонування в національній економіці. Л.Б. Колінець [6] проаналізовано організаційні форми державної підтримки експорту. Окремі аспекти страхування фінансових ризиків розробив М.С. Клапків [5].

Невирішені частини проблеми. Водночас подальшого дослідження потребують аспекти проблеми, пов'язані із забезпеченням ефективної діяльності державної спеціалізованої установи із сприяння експорту.

Метою дослідження є визначення необхідних заходів щодо запровадження діяльності державного експортного кредитного агентства з урахуванням світового досвіду підтримки експорту.

Основні результати дослідження. У світовій практиці сприяння експорту поширені експортні кредитні агентства (ЕКА) як установи державної або приватної форми власності, діяльність яких спрямована на підтримку підприємств-експортерів, захист від політичних та інших ризиків країн їх експорту. За даними Бернського союзу, який об'єднує страховиків експортних кредитів 49 країн, обсяг наданого ними покриття у 2011 р. досяг 1,7 трлн. дол. США [9].

Структурні особливості діяльності ЕКА пов'язані із переважанням покриття за короткостроковими експортними кредитами – на них припадає більше 80% загального обсягу наданого покриття. Провідні зарубіжні ЕКА надають покриття суб'єктам ЗЕД не тільки у сфері торгівлі, але й у структурному та проектному фінансуванні. Формується тенденція до зростання частки середньо- та довгострокових операцій у загальних обсягах наданого покриття (рис. 1).

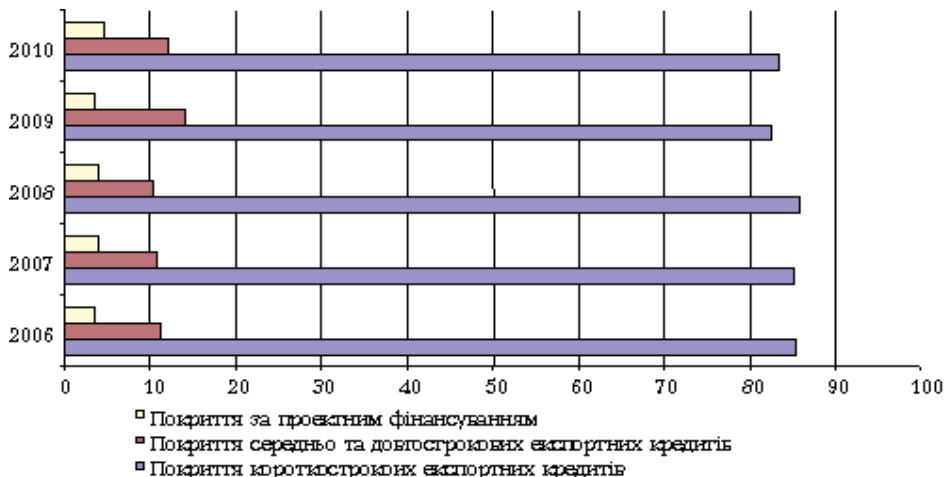

Рис. 1. Структура операцій ЕКА країн членів Бернського союзу за термінами, %, складено за даними [10]

До трійки найпотужніших світових ЕКА належать німецьке агентство "Euler Hermes Kreditversicherungs-AG", голландське "Atradius Credit Insurance N.V." та французьке "Coface". У 2009 р. частка зазначених установ становила

81,6% від загального обсягу наданого покриття у світі. Зважаючи на позиції цих країн у світовій торгівлі, діяльність їхніх ЕКА можна вважати потужним чинником сприяння зовнішній торгівлі країн.

ЕКА є спеціалізованою установою у сфері торгового кредиту, яка інкорпорована у структуру відносин міжнародного торгового кредиту. Торговий кредит як інструмент сприяння експорту дозволяє експортерам збільшити товарообіг на зовнішніх ринках, посилити свою конкурентоспроможність за рахунок надання покупцю більш привабливих умов постачання товару на основі відстрочки платежу. Ризики неплатежу експортера страхують такі спеціалізовані установи, як ЕКА. Вони не підміняють собою банківські та страхові компанії, які пропонують широкий спектр інструментів забезпечення потреб своїх клієнтів у фінансових і страхових послугах, а займають специфічну нішу послуг для суб'єктів ЗЕД. В цій ніші ЕКА пропонують також широкий спектр послуг з управління дебіторською заборгованістю своїх клієнтів. Агентства провідних країн забезпечують структуроване фінансування поставок у процесі реалізації міжнародних проектів у реальному секторі економіки.

Залучення ЕКА створює для підприємств додаткові можливості у міжнародному бізнесі. Наявність у структурі комерційної операції покриття ЕКА дозволяє її учасникам виробити більш привабливі та менш обтяжливі умови. Зокрема, знизити загальну вартість фінансування, отримати більш вигідні умови відстрочки платежу для імпортера, в тому числі погашення кредиторської заборгованості, подовження терміну відстрочки платежу. Іміджеві ефекти теж повинні враховуватися – отримання покриття від ЕКА дозволяє набути міжнародної кредитної історії, що позитивно впливає на доступ суб'єктів господарювання до міжнародних кредитних ресурсів.

Вітчизняні суб'єкти ЗЕД мають досвід співпраці із зарубіжними ЕКА переважно у сфері фінансування імпорту. Проте необхідність подолання зовнішньої незбалансованості національної економіки, здійснення структурних зрушень в експортному потенціалі країни актуалізує пошук дієвих інструментів підтримки експортерів. Діяльність вітчизняного ЕКА як державного агентства, попри зазначені переваги, дозволить також встановити зв'язки із відповідними ЕКА в країнах – торговельних партнерах, та запровадити механізми перестраховування.

На початку 2012 р. Верховною Радою України прийнято за основу внесений урядом законопроект №9373 «Про державну фінансову підтримку експортної діяльності» (далі – Проект закону) [7]. Законопроект передбачає запровадження в Україні системи державної фінансової підтримки експорту для реалізації державної зовнішньоторговельної політики та, зокрема, створення державного експортного кредитного агентства.

Виходячи з аналізу світового досвіду проблеми, необхідно розглянути діяльність ЕКА в економічній, інституційній та правовій площині.

Можливість використання потенціалу такої форми державної підтримки, як ЕКА, залежить, по-перше, від врахування існуючого досвіду підтримки ЗЕД (як вітчизняного, так і зарубіжного), по-друге, від вирішення проблеми ефективного використання державних фінансів відповідно до цілей державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Механізм діяльності ЕКА пов'язаний із наданням вітчизняним експортерам страхового покриття – визначеної суми, в межах якої агентство приймає ризики шляхом надання експортних гарантій і поручительства. Покриття надається з метою зниження кредитного ризику, комерційних і політичних ризиків. Страхове покриття надається учасникам зовнішньоторговельної операції та фінансовим установам, які їх фінансують, що знижує ризики невиконання фінансових зобов'язань. Тривалий досвід провідних країн учасників міжнародної торгівлі демонструє різноманіття фінансових послуг, які надаються ЕКА експортерам: страхування ризиків міжнародної комерційної діяльності; обслуговування торгового кредиту; фінансування й обслуговування дебіторської заборгованості експортера.

При наданні покриття експортеру за комерційним кредитом цільовою групою виступають експортери країни ЕКА, об'єктом покриття є вартість постачання товарів або послуг за кордон. Покриття надається з метою зниження ризику неплатежу, комерційних ризиків і політичних ризиків. При наданні ЕКА покриття експортеру банку за кредитом покупця цільовою групою виступають банки країни ЕКА та підрозділи зарубіжних банків, які в ній працюють. Об'єктом покриття є величина заборгованості (борг і відсотки) за наданим кредитом покупцю.

Хоча низка вітчизняних фахівців, зокрема С. Волосович [3], доводять недоцільність державного фінансування ЕКА за умов дефіцитності державного бюджету, більш конструктивним є питання прийнятної організаційної форми та розробки методичного забезпечення діяльності такої вітчизняної установи.

Інструменти державної фінансової підтримки експорту, які пропонуються українськими урядовцями у Проекті закону, вимагають оцінювання ефективності відповідної діяльності держави. У коментарях фахівцями привертається увага до порушення принципу рівного доступу суб'єктів господарювання до державної підтримки за умов запровадження механізмів, запропонованих у Проекті закону [4]. Основний недолік запропонованого механізму пов'язаний із невизначеністю критеріїв, за якими можна буде отримати відповідну підтримку, що також можна трактувати як створення умов для корупції. Супутнє викривлення економічного середовища може звести нанівець позитивний ефект від запровадження підтримки. Тому необхідно законодавчо закріпити принципи відбору за такими критеріями, як цільова група, об'єкт, види ризиків. Об'єктом покриття не можуть бути товари, як визначається у Проекті закону, навіть українського походження. За такого підходу поза можливостями державної підтримки залишаються вітчизняні виробники послуг, що суперечить магістральним напрямкам трансформації сучасної економіки.

Відповідно до світової практики, державні ЕКА надають покриття за рахунок коштів державного бюджету, а витрати за наданими гарантіями відшкодовують доходи від страхових премій. Питання відшкодування потребує особливої уваги та детальної розробки механізмів відшкодування за рахунок коштів державного бюджету та закріплення його принципів у відповідному законі. На теперішній час широкий спектр фінансових послуг вітчизняним експортерам надає Укрексімбанк. Упродовж розгляду Проекту закону у Верховній Раді України запропоновано створити державну фінансову установу,

яка теж буде здійснювати різноманітну фінансову діяльність у сфері підтримки експортерів, дублюючи таким чином Укрексімбанк. Натомість у Німеччині функціонують одночасно державне агентство "Euler Hermes Kreditversicherungs-AG" і приватне "Euler Hermes Forderungsmanagement GmbH". Останнє переважно надає послуги підрозділам транснаціональних компаній (ТНК), пов'язаним із міжнародними групами компаній. Характерно, що впродовж кризи 2008 р. саме державне агентство "Euler Hermes" готове було приймати ризики та надавати покриття. Нагальна необхідність подальшого удосконалення механізмів підтримки вітчизняного експорту за умов обмеження фінансових можливостей держави робить привабливим варіант саме державного агентства із перспективою входження держави як акціонера при започаткуванні інших форм організації такої діяльності. Функціонування ЕКА в Україні як державного агентства дозволить набути відповідного досвіду та інтегруватися з більш виграшних позицій у міжнародну мережу подібних установ.

Діяльність ЕКА, які функціонують у 70 країнах світу, в системі міжнародних торгових відносин є уніфікованою, зокрема нормами Консенсусу країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD Consensus) щодо надання та страхування експортних кредитів, які офіційно підтримуються державою, угодою Бернського союзу. Принципи підтримки експортерів, закріплені цими документами, визнаються СОТ як прийнятні. Врахування у механізмах діяльності вітчизняного ЕКА стандартів, які запроваджуються зазначеними нормами, є доцільним і необхідним з точки зору відповідності сучасним цивілізованим нормам ведення міжнародного бізнесу.

Міжнародний правовий аспект – зобов'язання держави як члена СОТ. Запропонований у Проекті закону механізм сприяння експорту дозволяє трактувати дії держави як адресну субсидію відповідно до Угоди про субсидії та компенсаційні заходи СОТ [8]. Як наслідок, вітчизняні експортери можуть наразитися на відповідні компенсаційні заходи в країнах-імпортерах, що зменшить ефективність державної допомоги експортерам.

Специфіка фінансової діяльності ЕКА потребує чіткого визначення сутності правовідносин у відповідних законодавчих документах. Правовий аспект проблем запровадження ЕКА в Україні пов'язаний із особливостями відносин, які виникають упродовж використання гарантії та поручительства як інструментів захисту від ризиків ЗЕД. У цьому контексті доцільним є врахування вітчизняного досвіду надання державних гарантій за іноземними кредитами.

Висновки. Запровадження державного експортного кредитного агентства є необхідним і доцільним способом підтримки експортерів, який дозволить посилити їхні конкурентні позиції через можливість запропонувати зарубіжним покупцям більш привабливі умови платежу за наданими поставками. Проте запропонований механізм його функціонування, який викладено у Проекті закону, потребує визначення чітких критеріїв доступу до послуг українського ЕКА, забезпечення відповідності міжнародним стандартам.

1. Белінська Я. Щодо необхідності посилення державної підтримки українського експорту // old.niss.gov.ua.

2. *Бойко Є.* Експортне кредитне агентство, як складова державного управління в підвищенні експорту // www.nbuv.gov.ua.
3. *Волосович С.В.* Страхування експортних кредитів: стан, проблеми та перспективи розвитку // www.nbuv.gov.ua.
4. Зауваження до проекту закону України про державну фінансову підтримку експортної діяльності (реєстраційний №9373) // w1.c1.rada.gov.ua.
5. *Клапків М.С.* Страхування фінансових ризиків: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2002. – 502 с.
6. *Колінець Л.Б.* Вдосконалення стимулювання експорту: страхові аспекти // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.– Серія: Економіка.– 2005.– №18. – С. 87–90.
7. Про державну фінансову підтримку експортної діяльності: Проект Закону України від 31.10.2011 №9373 // w1.c1.rada.gov.ua.
8. Угода про субсидії та компенсаційні заходи // Результати Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. – К.: Вимір, Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ, 1998. – С. 283.
9. Berne Union members insure \$ 1.7 trillion of global trade in 2011 // www.berneunion.org.uk.
10. The Berne Union Statistics: Five year trends // www.berneunion.org.uk.

Стаття надійшла до редакції 5.06.2012.